

رویکردها و ابزارهای نظارت هوشمند؛ پیشنهادهایی برای ارتقای ظرفیت‌های نظارتی مجلس شورای اسلامی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تاریخ انتشار:
۱۴۰۴/۱/۱۹

شماره مسلسل: ۲۰۵۷۷
کد موضوعی: ۳۵۰

مرکز پژوهش‌های
مجلس شورای اسلامی

عنوان گزارش:

رویکردها و ابزارهای نظارت هوشمند؛
پیشنهادهایی برای ارتقای ظرفیت‌های نظارتی مجلس شورای اسلامی

نوع گزارش: طرح ولایحه □، نظارتی □، راهبری □

نام دفتر:

دفتر مطالعات بنیادین حکمرانی (گروه الگوها و ابزارهای حکمرانی و گروه سیاست‌پژوهی و آزمایشگاه حکمرانی)

تهیه و تدوین کنندگان:

الهام سادات اتابکی (گروه الگوها و ابزارهای حکمرانی)، ایمان اکبری (گروه سیاست‌پژوهی و آزمایشگاه حکمرانی)

مدیران مطالعه:

حیدر نجفی‌رستاقی، حسین بابایی مجرد

اظهار نظر کنندگان:

محمد عبدالحسین زاده (دفتر مطالعات مدیریت)، حمیدرضا گرامی‌پور (دفتر مطالعات حقوقی)

ناظر علمی:

مهدی عبدالحمید

گرافیک و صفحه آرایی:

حمیده سادات وفایی، سارا پیرولی

ویراستار ادبی:

سیده مرضیه موسوی‌راد

واژه‌های کلیدی:

۱. نظارت هوشمند
۲. ارزشیابی
۳. هوشمندسازی پارلمان
۴. نظارت مشارکتی
۵. مردمی‌سازی

تاریخ شروع مطالعه:

۱۴۰۳/۰۵/۲۰

فهرست مطالب

چکیده.....	۶
خلاصه مدیریتی.....	۷
۱. مقدمه.....	۹
۲. پیشینه.....	۱۰
۳. تعریف پارلمان هوشمند.....	۱۵
۴. اصول به کارگیری ابزارهای هوشمند در پارلمان.....	۱۵
۵. زیرساخت‌های نظارت پارلمانی هوشمند.....	۱۶
۶. ابزارهای نظارت پارلمانی هوشمند.....	۱۸
۷. چالش‌های تحقق نظارت پارلمانی هوشمند.....	۲۰
۸. جمع‌بندی و ارائه پیشنهادها.....	۲۱
منابع و مأخذ.....	۲۴

فهرست جداول

جدول ۱. کارکردهای هوشمندسازی در پارلمان.....	۷
جدول ۲. پیشنهادهای سیاستی براساس بُعد نظارت و کارکرد هوشمندسازی.....	۸
جدول ۳. سوابق مطالعاتی در مرکز.....	۱۰
جدول ۴. سوابق بین‌المللی مطالعات.....	۱۳
جدول ۵. اصول به کارگیری ابزارهای هوش مصنوعی در پارلمان.....	۱۵
جدول ۶. زیرساخت‌های اولیه و اجزای اصلی نظارت پارلمانی هوشمند.....	۱۶
جدول ۷. ابزارهای نظارت پارلمانی هوشمند.....	۱۸
جدول ۸. چالش‌های استفاده از هوش مصنوعی در نظارت پارلمانی هوشمند.....	۲۰
جدول ۹. مراحل طراحی فرایند هوشمندسازی نظارت پارلمانی.....	۲۳

رویکردها و ابزارهای نظارت هوشمند؛

پیشنهادهایی برای ارتقای ظرفیت‌های نظارتی مجلس شورای اسلامی

چکیده

تحول و تعالی نظام قانونگذاری از ضروریات ایجاد تحول در نظام حکمرانی کشور است. در حال حاضر یکی از مسیرهای اصلی تحول مجلس شورای اسلامی که نماد مردم‌سالاری است، ارتقای کارکردهای قانونگذاری، نظارت و بودجه‌ریزی از طریق هوشمندسازی و بهره‌مندی از فناوری‌های نوین است. هوشمندسازی علاوه بر تسهیل و ارتقای کیفیت تصمیمات، زمینه‌ساز پیش‌بینی بازخوردهای اجتماعی و دستیابی به راهکارهای عملیاتی و همچنین بهره‌مندی از ظرفیت مشارکت شهروندی و در نتیجه کارآمدسازی نظام حکمرانی و رشد شهروندان خواهد شد. پارلمان در هر دو حوزه اصلی عملکرد خود، اعم از قانونگذاری و نظارت بر اجرای قوانین، می‌تواند به‌نحو مؤثر و کارآمد از ابزارهای هوشمند بهره‌گیرد که گزارش حاضر بر هوشمندسازی نظارت متمرکز است. هوشمندسازی، پارلمان را به تصمیم‌گیری داده‌محور رهنمون ساخته و علاوه بر بسترسازی بهره‌مندی از ظرفیت مشارکت عمومی در نظارت بر قوه مجریه و تصمیمات دولتی، موجب افزایش شفافیت و پاسخ‌گویی مجریان و ارتقای کارکرد نظارتی پارلمان نیز می‌شود. پژوهش حاضر ضمن بررسی اصول حاکم بر هوشمندسازی نظارت پارلمانی، زیرساخت‌های موردنیاز آن، ابزارها و چالش‌های تحقق این امر براساس مطالعه منابع موجود؛ به ترسیم خط سیر فرایند هوشمندسازی نظارت پارلمانی در کشور پرداخته و در پایان پیشنهادهایی جهت هوشمندسازی فرایندهای نظارتی مجلس شورای اسلامی ارائه کرده است.

■ بیان / شرح مسئله

تحول دیجیتال و ظهور فناوری اطلاعات و ارتباطات از طرفی موجب دسترسی به انبوهی از داده‌ها و از طرف دیگر موجب ارتقای آگاهی‌های شهروندان و زمینه‌ساز مطالبه شفافیت و آگاهی بیشتر و مشارکت فعالانه‌تر سرنوشت خویش و امور اجتماعی توسط ایشان شده است. تأثیرات بالقوه این تحولات بر پارلمان‌ها به‌عنوان تجلی مردم‌سالاری، غیر قابل اجتناب است. در این راستا پارلمان هوشمند، به‌عنوان الگویی نوین در ساختار نهادهای قانونگذاری، با هدف بهره‌مندی از زیرساخت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات و همچنین فناوری‌های نوینی مانند سکویهای مجازی، علم داده، هوش مصنوعی و... در راستای افزایش شفافیت، کارایی و مشارکت عمومی در فرایندهای قانونگذاری و نظارتی، مورد توجه پژوهشگران و کارشناسان قرار گرفته است. نظارت بر اجرای قوانین و ارزیابی آنها، یکی از مهم‌ترین مراحل خط‌مشی‌گذاری عمومی است. مجلس شورای اسلامی، یکی از مهم‌ترین نهادهای ناظر بر اجرای قوانین که هم‌شأن نظارتی به‌ذات دارد (اصول ۷۶، ۸۸ و ۸۹) قانون اساسی) و هم‌بستر نظارت عمومی شهروندی بر ارکان مختلف حاکمیت است (اصل ۹۰) قانون اساسی). ضمن اینکه به‌علت شأن والای اراده عموم مردم در نظام جمهوری اسلامی، نظارت بر مجلس شورای اسلامی که بستر ساز تحقق این اراده عمومی بوده، به‌خود مجلس واگذار شده است. گزارش حاضر به دنبال بررسی ظرفیت‌های هوشمندسازی فرایندهای نظارتی مجلس شورای اسلامی بر اساس هر کدام از انواع نظارت و بهبود این حلقه بازخورد مهم (نظارت بر اجرای قوانین) در نظام حکمرانی است.

■ نقطه نظرات / یافته‌های کلیدی

هوشمندسازی در پارلمان می‌تواند سه کلان کارکرد شامل: بهره‌مندی از ظرفیت تحلیل کلان داده‌ها و شواهد محوری، تسریع و ارتقای کیفیت فرایندها و مردمی‌سازی و مشارکت رادر حکمرانی داشته باشد. براساس این سه کارکرد، پارلمان هوشمند متشکل از فرایندها، سیستم‌ها و زیرساخت‌هاست. کارکردهای عملیاتی زیر را محقق می‌کند:

جدول ۱. کارکردهای هوشمندسازی در پارلمان

کلان کارکردها	ظرفیت تحلیل کلان داده‌ها و شواهد محوری	تسریع و ارتقای کیفیت فرایندها	مردمی‌سازی و مشارکت
کارکردهای عملیاتی	تسهیل گردآوری و پردازش داده‌ها	افزایش شفافیت و ارتقای کارآمدی	بهبود ارتباط میان نمایندگان و شهروندان
	اتخاذ تصمیمات آگاهانه‌تر براساس شناسایی روندهای اقتصادی، سیاسی و فرهنگی جامعه	کاهش خطای انسانی و بهبود کیفیت قوانین و مقررات مصوب	آگاه‌سازی شهروندان از اطلاعات مربوط به فعالیت نمایندگان، طرح‌ها و لوائح قانونی
	بهره‌مندی از ظرفیت سامانه‌های تعاملی هوشمند	افزایش شفافیت و پاسخ‌گویی مجریان براساس بهره‌مندی از فناوری‌های نوین در نظارت	امکان ارزیابی و پیشنهاد دهی توسط شهروندان

مأخذ: یافته‌های پژوهش.

براساس کارکردهای فوق، گزارش حاضر بر شأن نظارتی پارلمان متمرکز خواهد شد. تحقق مفهوم نظارت پارلمانی هوشمند، مستلزم فراهم آوردن بستر و زیرساخت‌هایی نظیر وجود سیستم‌های اطلاعاتی (بانک‌های اطلاعاتی) ادغام‌شده، جامع و یکپارچه، پلتفرم‌های دیجیتال، داشبوردهای نظارتی، سیستم‌های تحلیل داده‌های کلان، گزارش‌دهی آنلاین، سامانه‌های نظرسنجی، آموزش و توانمندسازی نمایندگان مجلس، عموم مردم و نهادهای عمومی است.

در این مسیر، مهم‌ترین چالش‌ها و موانع پیش‌روی پارلمان، ذیل محورهای کلی مسائل امنیتی، کیفیت داده‌ها، مقاومت فرهنگی - سازمانی، وجود زیرساخت‌های فنی قوی، خلأها و نواقص قانونی قابل دست‌بندی است. مواجهه با این چالش‌ها، نیازمند راهبردهای فنی (با تجهیز کردن فناوری‌های پیشرفته و برقراری زیرساخت‌های منظم)، راهبردهای مدیریتی (با تدوین برنامه‌های مدیریتی جامع، برنامه‌ریزی منابع انسانی، تجهیزات و بودجه‌های مورد نیاز، پیاده‌سازی و توسعه پارلمان هوشمند) و راهبردهای فرهنگی (با ایجاد فرهنگ مشارکتی و فرهنگ استفاده از فناوری‌های دیجیتال در فرایندهای قانونگذاری) است.

گزارش حاضر، ضمن پرداختن به این مسائل، با مطالعه تجربیات کشورهای مختلف در زمینه هوشمندسازی پارلمان در صدد تبیین مراحل هوشمندسازی نظارت پارلمانی است؛ در این زمینه، بنابر پژوهش صورت گرفته گام‌های زیر باید طی شود:

- «**تحلیل و تبیین وضعیت فعلی**»: ارزیابی زیرساخت‌های هوشمند موجود و پتانسیل هر یک از آنها،
- «**تدوین استراتژی**»: طریق ترسیم نقشه راه و تعیین مقاصد و اهداف،
- «**طراحی فرایند**»: تعریف استانداردها و پروتکل‌ها،
- «**اجرا و پیاده‌سازی**»: به‌وسیله ایجاد زیرساخت‌های فنی - مهندسی قوی، راه‌اندازی سامانه‌ها و پلتفرم‌ها و همچنین توسعه و گسترش زیرساخت‌های موجود،
- «**مدیریت فرهنگی تغییر و آموزش عمومی**»: جلب مشارکت کارکنان و اطلاع‌رسانی به شهروندان،
- «**نظارت و ارزیابی**»: ارزیابی عملکرد این سامانه‌ها توسط نیروی انسانی، برای شناسایی خلأها و نواقص،
- «**توسعه پایدار و بهبود مستمر فناوری‌ها**»: نوآوری و به‌روزرسانی سامانه‌ها و پلتفرم‌ها، به‌صورت مستمر و مداوم جهت حفظ کارایی پاسخ‌گویی نیازهای مبتلابه جامعه.

■ پیشنهاد راهکارهای تقنینی، نظارتی یا سیاستی

بر اساس کارکردهای هوشمندسازی حکمرانی و ابعاد نظارت پارلمانی، جدول زیر پیشنهادهایی برای به‌کارگیری ابزارها و سامانه‌های مناسب به‌همراه رهاورد هر کدام از آنها را در جهت هوشمندسازی را بیان کرده است.

جدول ۲. پیشنهادهای سیاستی بر اساس بعد نظارت و کارکرد هوشمندسازی

کارکرد هوشمندسازی بعد نظارت پارلمانی	ظرفیت تحلیل کلان داده‌ها و شواهد محوری	تسریع و ارتقای کیفیت فرایندها	مردمی‌سازی و مشارکت
ایجاد سامانه نظارت یکپارچه مجلس شورای اسلامی			
نظارت مجلس بر دولت	امکان تحلیل و رصد سؤالات، نطق‌ها، تذکرها و سایر سازوکارهای نظارتی مجلس و استخراج شواهد نظارتی	تسریع و تسهیل فرایندهای معاونت نظارت مجلس، امکان پیگیری خودکار فرایندها و سازوکارهای نظارتی	امکان مشاهده فرایندهای نظارتی جاری و خاتمه یافته در مجلس توسط شهروندان
ایجاد سامانه نظارت عمومی یکپارچه مجلس			
نظارت شهروندی از طریق کمیسیون اصل (۹۰) مجلس	ایجاد ظرفیت تحلیل جامع اطلاعات و شکایات	ایجاد قابلیت دسترسی فرازمانی و مکانی، به‌روز بودن و اطلاع‌رسانی به شهروندان، قابلیت پیگیری درخواست	ایجاد ظرفیت مشارکت عموم مردم در هر مکان و زمان
ایجاد سامانه شفافیت و ارتباط مردمی مجلس شورای اسلامی			
نظارت شهروندان و نمایندگان بر مجلس	ظرفیت تحلیل نظرات عموم شهروندان نسبت به عملکرد مجلس	امکان مشاهده برخط عملکردهای نمایندگان و کمیسیون‌ها توسط هیئت عالی نظارت	قابلیت رصد عملکرد مجلس و نمایندگان مختلف توسط عموم مردم و امکان ارائه درخواست به هیئت عالی نظارت

مأخذ: همان.

۱. مقدمه

با ظهور فناوری‌های نوین، دولت‌ها باید توانایی استفاده از آنها، انطباق با شرایط جدید و ایجاد نوآوری در شیوه ارائه خدمات عمومی همراه با سرعت و کیفیت هر چه بیشتر را داشته باشند. فناوری‌های هوشمند و راهبردهایی نظیر ابر داده‌ها،^۱ بلاگ‌ها، دولت سیار^۲ و ... شیوه ارائه خدمت توسط دولت را دستخوش تحول کرده است. بر همین اساس بسیاری از صاحب‌نظران و کارشناسان، راهکارهایی از قبیل حکومت باز،^۳ حکمرانی هوشمند^۴ و شهر هوشمند^۵ و ... را در مواجهه با این چالش‌ها و حرکت در راستای تغییرات فناورانه ارائه کرده‌اند [۱]. اصطلاح حکومت هوشمند، اولین بار در سال ۲۰۰۷ با رویکردی فنی در دولت الکترونیک در استرالیا با منظور پیشنهاد خدمت به شهروند به صورت هوشمند و هوشینو و ژانگ،^۶ با رویکرد یکپارچگی داده‌ها در کنفرانس بین‌المللی «هوش وب و فناوری عامل هوشمند» مطرح شد. در تعریف حکومت یا دولت هوشمند اتفاق نظری میان کارشناسان وجود ندارد؛ محققین از زوایای مختلف فنی و اجتماعی به توصیف این پدیده پرداخته‌اند. بر اساس تعریف گارتر «دولت هوشمند اشاره به دولتی دارد که با بهره‌گیری از یکپارچگی فناوری اطلاعات و ارتباطات برای برنامه‌ریزی، مدیریت و عملیات در یک لایه تنها (اعم از شهری، ایالتی یا فدرالی) و یا در سراسر لایه‌ها (اعم از دولت مرکزی و دولت‌های محلی) برای تولید عمومی پایدار ایجاد ارزش کند» [۲]. دولت هوشمند برای توصیف فعالیت‌های دولتی که در فناوری‌های نوظهور همراه با راهبردهای نوآورانه برای رسیدن به ساختار دولتی چالاک‌تر، انعطاف‌پذیرتر و زیرساخت‌های نوآورانه‌تر حکمرانی فعالیت کند، به کار گرفته می‌شود. به رغم این موضوع، هیچ اجماعی بر این اصطلاح که چه چیزی را شامل شده و چگونه آن را به فناوری‌های نوظهور و نوآوری در بخش‌های دولتی و سطوح حاکمیتی مربوط می‌کند، وجود ندارد [۱]. با این حال به صورت کلی می‌توان سه کلان کارکرد را از هوشمندسازی انتظار داشت:

- ایجاد ظرفیت تحقق مردمی‌سازی و مشارکت شهروندی در حکمرانی،
- بهره‌مندی از ظرفیت تحلیل کلان داده‌ها و شواهدمحوری در حکمرانی،
- تسریع و ارتقای کیفیت فرایندهای بخش عمومی.

این کارکردها، حکومت‌ها را به سوی هوشمندسازی و گذار از سطوح دولت الکترونیک و دولت باز سوق می‌دهد. **حکومت الکترونیک**،^۷ در لایه مقدماتی، به الکترونیکی کردن و خودکارسازی فرایندهای سازمانی و امور بوروکراتیک اکتفا می‌کند. با عبور از این لایه، **حکومت باز**^۸ با رویکردی تعاملی، سعی در جلب مشارکت هر چه بیشتر شهروندان خود، از طریق بسترهای شفافیت و دسترسی آسان به اطلاعات دارد و در نهایت **حکومت (دولت) هوشمند**^۹ در عالی‌ترین سطح مدرنیزاسیون، با ایجاد زیست‌بوم و مدیریت یکپارچه هوشمند، در صدد به حداقل رساندن عوامل دخیل انسانی و به حداکثر رساندن کارایی و بهره‌وری در ارائه خدمات عمومی است [۳].

پارلمان، از مهم‌ترین ابعاد حکمرانی و تجلی اراده عموم مردم بر سرنوشت خویش است. بنابراین توجه به ظرفیت‌های

1. Big Data
2. Mobile Government
3. Open Government
4. Smart Governance
5. Smart City
6. Hoshino and Zhong
7. E Government
8. Open Government
9. Smart Government

هوشمندسازی از منظرهای مختلف در پارلمان اهمیت فراوانی می‌یابد. می‌توان گفت مهم‌ترین ماحصل توجه به هوشمندسازی در پارلمان‌ها، علاوه بر ارتقای کیفیت فرایندها و خروجی‌ها، تحقق بیش از پیش نقش مردم در سرنوشت خویش و مشارکت شهروندی است که فلسفه وجودی پارلمان ایجاد می‌کند. مجلس شورای اسلامی، به‌عنوان نهاد قانونگذار و ناظر در جمهوری اسلامی، نقش و مسئولیت حیاتی در این راستا دارد. بنابراین توجه به هوشمندسازی در شئون اصلی وظایف مجلس شورای اسلامی که قانونگذاری و نظارت بوده، حائز اهمیت است. نظارت، در مجلس شورای اسلامی هم شامل نظارت نمایندگان و کمیسیون‌ها بر دولت بوده، هم شامل نظارت عمومی شهروندی بر هر کدام از اجزای نظام حکمرانی است (اصل (۹۰) قانون اساسی) و همچنین شامل نظارت مجلس بر خود مجلس و تضمین کارکرد شایسته و سنجیده توسط این نهاد و نمایندگان است. گزارش حاضر با تمرکز بر شأن نظارتی مجلس در هر کدام از این موارد، به دنبال تحقق نظارت هوشمند است. برای نیل به این هدف، ابتدا باید ضمن شناسایی نیازها و الزامات نظارتی، بررسی بهترین سازوکارها در سایر کشورها و طراحی مدل‌های هوشمند نظارت و تشخیص الگو، مبتنی بر ساختار اداری جمهوری اسلامی ایران، اهتمام ورزیده شود؛ سپس با ایجاد و پیاده‌سازی پایگاه‌های داده و سیستم‌های اطلاعاتی و توسعه نرم‌افزارها و ابزارهای کنترلی به توسعه و تأمین زیرساخت‌های سخت‌افزاری و نرم‌افزاری لازم پرداخته شود؛ پس از آن با اجرای سیستم‌ها در محیط‌های آزمایشی و آزمون و ارزیابی عملکرد سیستم‌های هوش مصنوعی، نتایج حاصل به‌منظور دستیابی به الگوی مطلوب، مستمر مورد بازبینی واقع شود. در ادامه با تکمیل زیرساخت‌های هوشمند، آموزش‌های لازم به کارکنان پارلمان، قوه مجریه و مردم در استفاده از سیستم‌های جدید از طریق برگزاری کارگاه‌ها و سمینارها برای آشنایی با فناوری‌های هوشمند داده شود. به‌منظور ارزیابی اثرگذاری سیستم‌های هوشمند، جمع‌آوری بازخورد از کاربران و ذی‌نفعان و بهینه‌سازی و به‌روزرسانی مستمر سیستم‌ها، سازوکارهای هوشمند را مرتباً مورد نظارت و ارزیابی باشند و در نهایت در راستای توسعه پایدار و بهبود مستمر فناوری‌ها، سامانه‌ها و پلتفرم‌ها، به‌صورت مستمر و مداوم در معرض نوآوری و به‌روزرسانی قرار گیرند تا ضمن حفظ کارایی خود، پاسخ‌گوی نیازهای مبتلابه جامعه باشند.

۲. پیشنهاد

۲-۱. سوابق مطالعاتی در مرکز

پیشتر گزارش‌هایی در خصوص نظارت پارلمانی ارائه شده بودند؛ اما در گزارش حاضر تلاش شده به تمامی ابزارهای عینی، ملموس و قانونی مورد استفاده در کشورهای مورد مطالعه، پرداخته شود. در ادامه به برخی از گزارش‌های پیشین مرکز اشاره می‌شود:

جدول ۳. سوابق مطالعاتی در مرکز

خلاصه	عنوان	دفتر مربوطه	ردیف
گزارش مذکور، ضمن پرداختن به سیر تحول از اداره الکترونیک به دولت هوشمند، شاخصه‌های اصلی حکمرانی هوشمند را تبیین کرده است و در بخش تجربیات کشورها به بررسی استرالیا (استراتژی دیجیتال برای پارلمان هوشمند)، نقشه راه هوش مصنوعی در پارلمان‌های اتحادیه اروپا، و راهبرد پارلمان دیجیتال انگلستان پرداخته است. در پایان چالش‌های پیش‌روی پیاده‌سازی حکمرانی هوشمند را در ۶ محور مورد بررسی قرار داده است.	چالش‌ها و راهکارهای تحقق حکمرانی هوشمند در کشور و ارائه توصیه‌های سیاستی برای مجلس شورای اسلامی	دفتر مطالعات حکمرانی، (۱۴۰۲)	۱

ردیف	دفتر مربوطه	عنوان	خلاصه
۲	دفتر مطالعات حکمرانی، (۱۴۰۲)	نظارت پارلمانی بر دستگاه‌های اجرایی؛ ابزارها و رویه‌ها	گزارش مذکور، با تأکید بر نظارت، به‌عنوان یکی از کارکردهای اساسی و مهم پارلمان، به بررسی ابزارها، سازوکارها و رویه‌های مناسب نظارت پارلمانی پرداخته است. هرچه ابزارهای نظارتی باکیفیت‌تر، هوشمندتر و دقیق‌تر طراحی شوند، قدرت نظارتی مجلس تقویت می‌شود. لذا این پژوهش، درصدد بررسی ابزارها و رویه‌های نظارتی در مجالس قانونگذاری دنیا و ارائه یافته‌های آنان برای بهبود کارکرد نظارتی مجلس شورای اسلامی است. ابزارهای نظارتی اشاره شده در این گزارش، اعم از سؤال، استیضاح، پیشنهاد، جلسات استماع در کمیسیون‌های دائمی، تحقیق و تفحص، گزارش‌ها، برنامه‌ها، درخواست‌های شهروندان و بازرسی هستند. همچنین برای طبقه‌بندی ابزارهای اصلی نظارت مجلس معیارهایی مانند هدف، قدرت اتخاذ رویه، ترجیحات اکثریت در انتخاب ابزارهای نظارتی، نوع تعامل با دولت، سازوکار اجرایی و مرحله اجرا، در نظر گرفته شده‌اند. در پایان با توجه به ماهیت چندگانه رویه‌های پارلمانی، ابزارهای نظارتی در سه دسته ابزارهای نظارتی پسینی، ابزارهای نظارت ترکیبی و ابزارهای نظارتی پیشینی احصا شده‌اند.
۳	دفتر مطالعات سیاسی (۱۳۹۵)	نظارت پارلمانی (۱) مطالعه تطبیقی ادوار هشتم و نهم مجلس شورای اسلامی بررسی موردی تذکر، سؤال، استیضاح و تحقیق و تفحص	در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، برای اعمال نظارت سیاسی بر وظایف و عملکرد رئیس‌جمهور و وزرا، ابزارهای متعددی پیش‌بینی شده است که از جمله مهم‌ترین آنها تذکر و سؤال هستند؛ همچنین حق استیضاح به‌عنوان یک ضمانت قوی برای اعمال نظارت سیاسی در قانون اساسی به‌مراحت، به رسمیت شناخته شده است. در گزارش مذکور، این ابزارهای نظارتی مجلس در دو دوره هشتم و نهم مورد بررسی قرار گرفته‌اند، تا مشخص شود مجالس هشتم و نهم از این ابزارها به چه میزان استفاده مؤثر داشته‌اند. همچنین میزان استفاده از این ابزارها در مجلس نهم در ارتباط با دولت‌های دهم و یازدهم به تفکیک بررسی شده است.
۴	دفتر مطالعات سیاسی (۱۳۹۴)	آسیب‌شناسی مجلس شورا اسلامی (۱) کاستی‌ها و راهکارهای تقویت نظارت پارلمانی	گزارش مذکور با رویکرد آسیب‌شناسی، به بررسی کاستی‌ها و چالش‌های فراروی نظارت پارلمانی پرداخته است. محورهای اصلی که به آنها پرداخته شده به‌طور کلی عبارتند از: تبدیل شدن نظارت‌گریزی به یک فرهنگ، وجود تنوع بالا در نوع و سطوح نظارت، نداشتن انسجام لازم و جامع‌نگری در سیاستگذاری شوراهای، فقدان انسجام در سیاستگذاری‌ها، فقدان نگاه راهبردی و بلندمدت، عدم مشارکت حداکثری اعضای کمیسیون‌ها پیرامون انتخاب ناظران کمیسیون‌های تخصصی، عدم انسجام و هماهنگی فرایند انتخاب ناظرین، تداخل زمان برگزاری جلسات شوراها با جلسات صحن علنی مجلس، نبود پشتیبانی لازم از سوی هیئت مرکزی نظارت بر انتخابات شوراها در فرایند نظارت بر انتخابات و تصویب قوانین کیفی و با حداقل شاخص کمی.

ردیف	دفتر مربوطه	عنوان	خلاصه
۵	دفتر مطالعات سیاسی (۱۳۹۲)	نظارت پارلمان بر قوه مجریه (۲) مطالعه موردی انگلیس، آمریکا، فرانسه، ایتالیا، آلمان و جمهوری اسلامی ایران	بررسی ابعاد نظارت پارلمانی، فرایندها و ارزیابی میزان اثرگذاری و کارایی آن در پارلمان‌های مختلف، حوزه اصلی مطالعه پژوهش مذکور بوده است. ابزارهایی چون، سؤالات کتبی و شفاهی، تحقیقات پارلمانی، استیضاح و کمیسیون‌های دائمی شکایت، به‌عنوان اصلی‌ترین سازوکارهای شناخته‌شده برای اعمال نظارت، در کشورهای انگلستان، آمریکا، فرانسه، ایتالیا، آلمان و به‌طور خاص در نظام جمهوری اسلامی ایران، مورد مطالعه قرار گرفته‌اند.
۶	دفتر مطالعات سیاسی (۱۳۸۹)	ابزارهای نظارت پارلمانی (۱) (مطالعه تطبیقی ۸۸ پارلمان)	این گزارش، خلاصه‌ای از عملکرد پارلمان‌ها، در ارتباط با موضوع نظارت بوده و طیف وسیعی از اطلاعات در خصوص ابزارهای نظارت پارلمان بر قوه مجریه، در مقام حمایت و میانیت از حقوق شهروندان، را در اختیار می‌گذارد؛ ضمن آنکه وجوه اشتراک و افتراق آنها در ۸۸ کشور را، مبتنی بر پاسخ‌های حاصل از پرسش‌نامه‌ای که مشترکاً توسط اتحادیه بین‌المجالس و بانک جهانی در سال ۲۰۰۱ به پارلمان‌ها ارسال شده و پاسخ‌های دریافتی از آنها، مورد تجزیه و تحلیل قرار داده است.
۷	دفتر مطالعات سیاسی (۱۳۸۹)	ابزارهای نظارت پارلمانی (۲) (مطالعه تطبیقی ۸۸ پارلمان دنیا)	این پژوهش، مبتنی بر داده‌هایی از ۸۸ پارلمان در سطح جهان بوده و مثال‌ها و نمونه‌هایی عینی، ملموس و واقعی از ابزارهایی را ارائه می‌دهد که توسط پارلمان‌های مختلف به‌کار می‌روند. هدف از این پژوهش، ارائه راهکارهایی عملی و کاربردی برای اشخاصی است که در شاخه تقنین قرار داشته و در صدد راهنمایی کاربردی برای تقویت و ارتقای پارلمان‌ها، هستند.
۸	دفتر مطالعات حقوقی (۱۳۸۷)	بررسی تطبیقی سازوکارهای نظارت پارلمانی در آیین‌نامه داخلی مجالس قانونگذاری برخی کشورها	در ادامه سلسله مطالعات صورت گرفته در خصوص نظارت و بررسی مفاد آیین‌نامه داخلی مجالس قانونگذاری، در پژوهش فوق سازوکارهای نظارت مجلس بر سیاست‌ها، اعمال و اقدامات دولت با استفاده از اصول قانون اساسی و قوانین داخلی برخی کشورها مورد بررسی قرار گرفته است. برای این منظور، به استناد قوانین جاری، سازوکارهای نظارتی در قالب چهار مقوله تذکر، سؤال، استیضاح و تا حدودی تحقیق و تفحص، در نظام انگلستان، فرانسه، آلمان، آفریقای جنوبی، مصر، کانادا و ترکیه مورد مطالعه قرار گرفته است.
۹	دفتر مطالعات حقوقی (۱۳۸۵)	سؤال؛ ابزار نظارت پارلمانی بر دولت؛ مطالعه تطبیقی	گزارش مذکور با رویکرد تطبیقی، به بررسی فرایند «سؤال» و «پرسش و پاسخ» مجالس از دولت و قوه مجریه، اعم از کتبی و شفاهی، به‌عنوان یکی از مهم‌ترین ابزارهای نظارت پارلمان بر قوه مجریه، در کشورهای آلمان، انگلستان، آفریقای جنوبی و جمهوری اسلامی ایران پرداخته است.

۲-۲. سوابق بین‌المللی

مطالعات بین‌المللی بسیاری در زمینه موضوع نظارت پارلمانی و ابزارهای نظارت پارلمان بر دولت صورت گرفته است که می‌تواند مورد توجه و اهتمام پژوهشگران و کارشناسان داخلی برای الهام‌گیری از تجربیات جهانی قرار گیرند. به برخی از آنها در جدول زیر اشاره شده است:

جدول ۴. سوابق بین‌المللی مطالعات

ردیف	منبع	نویسنده	عنوان کتاب / گزارش	خلاصه
۱	[۴]	Cabinet Office Department for Science, Innovation and Technology (۲۰۲۴)	Use of Artificial Intelligence in Government	<p>این گزارش به بررسی ۷ استراتژی مهم در به‌کارگیری هوش مصنوعی توسط حکومت‌ها می‌پردازد:</p> <p>۱) بُعد اخلاقی و قانونی هوش مصنوعی: ایجاد چارچوب‌های اخلاقی و قانونی مناسب برای استفاده از هوش مصنوعی در دولت با تأکید بر موضوعاتی مانند حفظ حریم خصوصی، عدم تبعیض و پاسخ‌گویی؛</p> <p>۲) ارتقای قابلیت‌های فنی و مهارتی: سرمایه‌گذاری در توسعه مهارت‌های کارکنان دولت در زمینه‌های مرتبط با هوش مصنوعی و تکنولوژی‌های نوظهور؛</p> <p>۳) ایجاد هماهنگی و همکاری: ایجاد همکاری و هماهنگی بین نهادهای دولتی و بخش‌های مختلف دولت در راستای استفاده مؤثر از فناوری‌های هوش مصنوعی؛</p> <p>۴) شفافیت و پاسخ‌گویی: تضمین شفافیت در فرایندها و تصمیم‌گیری‌های مبتنی بر هوش مصنوعی و پاسخ‌گویی در قبال چالش‌های و نتایج آن؛</p> <p>۵) تأثیر اجتماعی و اثرگذاری: بررسی و ارزیابی دقیق تأثیرات بالقوه هوش مصنوعی بر جامعه، محیط زیست و مسائل اجتماعی، اقتصادی و اخلاقی؛</p> <p>۶) همکاری بین‌المللی: ایجاد همکاری‌های بین‌المللی برای تبادل دانش، تجربیات و بهترین شیوه‌های کاربرد هوش مصنوعی در بخش دولتی؛</p> <p>۷) نوآوری و سرمایه‌گذاری: حمایت از نوآوری‌های مبتنی بر هوش مصنوعی و سرمایه‌گذاری در تحقیق و توسعه فناوری‌های پیشرفته. این استراتژی‌ها به‌طور کلی بر چارچوب‌های حاکم، توسعه مهارت‌ها، همکاری‌های درون و بین‌سازمانی، شفافیت و پاسخ‌گویی، ارزیابی تأثیرات و نوآوری تأکید دارند تا استفاده بهینه و مسئولانه از هوش مصنوعی در دولت را تضمین کنند.</p>

خلاصه	عنوان کتاب / گزارش	نویسنده	منبع	ردیف
بخش اول این گزارش به بررسی اهمیت اصول دولت باز در بهبود فرایندهای دموکراتیک در سیستم‌های پارلمانی می‌پردازد و بر نقش شفافیت، مشارکت و پاسخ‌گویی در حکمرانی مدرن تأکید می‌کند، به‌ویژه در زمینه پارلمان هلستینکی و تعاملات آن با شهروندان. در این زمینه مؤسسه‌های مختلف، از جمله مؤسسه‌های تحقیقاتی و دانشگاه‌ها می‌توانند با پارلمان‌ها همکاری کنند تا فناوری‌ها و ابتکارات جدید را توسعه بخشند و از این طریق موجب تقویت دموکراسی در کشورهای خود شوند، اما در این مسیر چالش‌ها و موانعی وجود دارد؛ نظیر مقاومت در برابر تغییر (برخی از نهادهای دولتی ممکن است در برابر پذیرش شیوه‌های جدید و فناوری‌های نوین مقاوم باشند) و مسائل مربوط به حریم خصوصی (نیاز به تعادل بین شفافیت و حفاظت از اطلاعات شخصی).	Fields of Application for Artificial Intelligence in Parliaments	von Lucke, Jörn and F. F. (۲۰۲۳)	[۵]	۲
در این گزارش، ابتدا به مشکلات قانونگذاری نظیر، فرایند پیچیده و زمان‌بر آن، به‌روزرسانی قوانین با واقعیت‌های روز، عدم تعارض آن با قوانین قبلی و عدم تغییر آنها با سیاست‌های حزبی پرداخته شده است. سپس بیان می‌کند که هوش مصنوعی چگونه می‌تواند این معضلات را مرتفع کرده، به تجزیه و تحلیل داده‌ها و تشخیص الگوها کمک کند، با پیش‌بینی نتایج قوانین از بروز چالش‌های اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی جلوگیری به عمل آورده و بوروکراسی اداری را کاهش دهد. در این گزارش تأکید شده است که استفاده از هوش مصنوعی در قانونگذاری به فلسفه و قانون نیاز دارد؛ ضمن آنکه استفاده از هوش مصنوعی در قانونگذاری باید با حریم خصوصی و امنیت مردم سازگار باشد.	Using Artificial Intelligence for Legislation – Thinking About and Selecting Realistic Topics	von Lucke, Jörn, E. E. j (۲۰۲۲)	[۶]	۳
این مقاله، اهمیت استفاده از هوش مصنوعی در دولت‌ها را تحلیل کرده و چالش‌های پارلمانی و قانونی ناشی از این فناوری را بررسی می‌کند. هوش مصنوعی قادر است کارایی را در فرایندهای دولتی افزایش دهد، اما در عین حال چالش‌هایی از قبیل خلأهای قانونی، تعیین مسئولیت در مواردی که AI باعث آسیب یا خطا می‌شود، نقض حریم خصوصی، آموزش نمایندگان و توانمندسازی زیرساخت‌ها و مشارکت عمومی از طریق هوش مصنوعی را به دنبال دارد. در این مقاله به مطالعه این چالش‌ها و مسائل پرداخته شده است.	The use of artificial intelligence by government: parliamentary and legal issues	Montoya, Daniel and R. A. (۲۰۲۰)	[۷]	۴
در این گزارش به‌طور تفصیلی، تحلیل مقایسه‌ای از استفاده و کارآمدی ابزارهای نظارتی در ۸۸ کشور مختلف از جمله، بریتانیا، کانادا، استرالیا، هند، آلمان، فرانسه، ژاپن، برزیل، آفریقای جنوبی، نیجریه، مکزیک و ... ارائه می‌شود. این تحلیل، شامل بررسی تفاوت‌ها و شباهت‌ها در استفاده از ابزارهای نظارتی و تأثیر آنها بر سیاست‌های دولت‌هاست. بنابر یافته‌های این گزارش، ابزارهای مشترک میان پارلمان‌ها در اغلب کشورها عبارتند از: کمیته‌های نظارتی، سؤالات پارلمانی (جلسات استماع عمومی)، استیضاح، گزارش‌های حسابرسی و کمیته تحقیق.	Tools for Parliamentary oversight: A Comparative Study of ۸۸ National Parliaments	Pelizzo, R., and Stapenhurst, R. (۲۰۰۴)	[۸]	۵

۳. تعریف پارلمان هوشمند

همان‌طور که از دولت هوشمند، تعاریف متعدد و متکثری با رویکردهای متفاوت ارائه شده است، در خصوص پارلمان هوشمند نیز تعریف واحدی وجود ندارد. برخی بر این عقیده‌اند که «پارلمان هوشمند، متشکل از سیستم‌های پیچیده‌ای است که با استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات، همکاری و مشارکت را تسهیل می‌کنند». دکتر سارا هارپر^۱، متخصص علوم سیاسی، در کتاب خود تحت عنوان «تغییر جمعیت و آینده جهان» چنین گفته است که «این مفهوم (پارلمان هوشمند) شامل به‌کارگیری داده‌های بزرگ برای ارزیابی و بهبود عملکرد قانونگذاری و نظارت است». دکتر نیکول کیلی^۲، پژوهشگر حکمرانی دیجیتال، معتقد است «یک پارلمان هوشمند می‌تواند با استفاده از فناوری، نظارت بر عملکرد قوه مجریه را تسهیل و به تقویت دموکراسی کمک کند؛ همچنین از طریق سیستم‌های تحلیل داده، تصمیمات بهتری اتخاذ کرده و به نیازهای روز جامعه پاسخ دهد؛ پارلمان هوشمند به دنبال ایجاد ارتباط مؤثرتر بین نمایندگان و شهروندان از طریق فناوری‌های دیجیتال است تا با بهره‌گیری از آنها با چالش‌های معاصر به‌طور مؤثری مقابله نماید» [۹].

برخی دیگر در تعریف این مفهوم آورده‌اند: «پارلمان هوشمند به معنای به‌کارگیری ابزارهای دیجیتال برای ایجاد شفافیت در فرایندهای تصمیم‌گیری و افزایش پاسخ‌گویی دولت به شهروندان است؛ پارلمان هوشمند به عنوان یک ساختار لازم برای دیجیتالی کردن فرایندهای حکومتی، به شهروندان این امکان را می‌دهد که با نظام سیاسی، مستقیماً در ارتباط باشند» [۱۰]. این تعاریف نشان‌دهنده گستردگی و تنوع دیدگاه‌ها در زمینه پارلمان هوشمند است و اهمیت فناوری در بهبود فرایندهای سیاسی و حکومتی را نشان می‌دهد. با این حال می‌توان در یک بیان کلی پارلمان هوشمند را به معنای استفاده از فناوری‌های نوین و دیجیتال در فرایندهای پارلمانی به‌منظور بهبود کارایی، شفافیت و مشارکت عمومی دانست [۱۱].

۴. اصول به‌کارگیری ابزارهای هوشمند در پارلمان

به‌کارگیری ابزارهای هوشمند مبتنی بر اصولی است که عدم تحقق هر یک از آنها، می‌تواند منجر به انحراف از اهداف و مواجهه با چالش‌ها و آسیب‌های متعدد در عرصه حکمرانی شود. جدول ۵، مهم‌ترین این اصول را در کاربرد هوش مصنوعی بیان می‌کند.

جدول ۵. اصول به‌کارگیری ابزارهای هوش مصنوعی در پارلمان [۱۲]

کاربرد در پارلمان	اصل
اطمینان از تصمیمات و کاربردهای هوش مصنوعی، به‌لحاظ قابلیت فهم، قابلیت ردیابی و توجیه‌پذیری	مسئولیت‌پذیری و شفافیت ^۳
حفظ خودمختاری تصمیم‌گیرنده بدون دستکاری هوش مصنوعی	خودمختاری تصمیم‌گیرنده ^۴
حفظ استانداردهای اخلاقی و جلوگیری از سوءاستفاده یا تعصب در کاربردهای هوش مصنوعی	استفاده اخلاقی و مسئولانه از هوش مصنوعی ^۵
حفظ کنترل انسانی بر سیستم‌های هوش مصنوعی و همچنین توانایی ارائه توضیحاتی متناسب با مخاطبان مختلف (مانند اپراتور قانونی، شهروندان)	نظارت انسانی و قابلیت توضیح ^۶

1. Sara Harper
2. Nicole Kelly
3. Accountability and Transparency
4. Autonomy of the Decision Maker
5. Ethical and Responsible AI use
6. Human Oversight and Explicability

کاربرد در پارلمان	اصل
شناسایی و رسیدگی به ریسک‌های بالقوه مرتبط با پیاده‌سازی هوش مصنوعی و شناسایی شده توسط حقوق بنیادین بشر ^۱	کاهش ریسک و ارزیابی تأثیرات آن بر حقوق بنیادین بشر ^۱
ساخت و حفظ اعتماد عمومی به نهادهای پارلمانی که از ابزارها و خدمات هوش مصنوعی استفاده می‌کنند.	اعتماد عمومی ^۲
ترویج بی‌طرفی و برابری در فرایندهای اداری و تصمیم‌گیری پارلمانی	دامنه شمول و تنوع ^۳ (برابری و عدم تبعیض)
امکان بهره‌برداری پارلمان‌ها از پیشرفت‌های هوش مصنوعی برای بهبود کارایی و اثربخشی عملیاتی	انطباق با پیشرفت‌های فناوری ^۴
تسهیل هماهنگی در سیاست‌ها و مقررات جهانی هوش مصنوعی برای پارلمان‌ها	همکاری بین‌پارلمانی ^۵
درگیر کردن شهروندان و ذی‌نفعان اجتماعی در بحث‌ها و تصمیمات مربوط به هوش مصنوعی در پارلمان و ادغام هوش مصنوعی در فضای کار اداری پارلمانی	مشارکت عمومی ^۶
اطمینان از اینکه تصمیمات هوش مصنوعی در پارلمان با قوانین و مقررات مربوطه مطابقت دارد.	رعایت قوانین ^۷

۵. زیرساخت‌های نظارت پارلمانی هوشمند

جدول ۶. زیرساخت‌های اولیه و اجزای اصلی نظارت پارلمانی هوشمند [۱۳]

توضیحات	مؤلفه
طراحی و پیاده‌سازی سیستم‌های اطلاعاتی که داده‌های مربوط به عملکرد دولت را جمع‌آوری، پردازش و تحلیل کنند. این سیستم‌ها می‌توانند شامل نرم‌افزارهای مدیریتی، پایگاه‌های داده و ابزارهای تحلیلی باشند که اطلاعات را به صورت سریع بلادرنگ در اختیار نمایندگان قرار می‌دهند.	سیستم‌های اطلاعاتی ^۸
استفاده از پلتفرم‌های دیجیتال برای تسهیل ارتباط میان نمایندگان و شهروندان؛ این پلتفرم‌ها می‌توانند شامل وبسایت‌ها و اپلیکیشن‌های موبایلی باشند که امکان دسترسی آسان به اطلاعات و مستندات مربوط به عملکرد دولت را فراهم می‌آورند.	پلتفرم‌های دیجیتال ^۹
ایجاد داشبوردهای تصویری که به نمایندگان این امکان را می‌دهد تا اطلاعات و داده‌های کلیدی را به صورت تصویری و با قابلیت تحلیل مشاهده کنند؛ این داشبوردها می‌توانند شامل آمار، نمودارها و تحلیل‌های مبتنی بر داده باشند.	داشبوردهای نظارتی ^{۱۰}

1. Risk Mitigation and Fundamental Rights Impact Assessment (FRIA)
2. Public Trust
3. Inclusivity and Diversity
4. Adaptation to Technological Advances
5. Interparliamentary Cooperation
6. Public Engagement
7. Legal Compliance
8. Information Systems
9. Digital Platforms
10. Monitoring Dashboards

توضیحات	مؤلفه
به‌کارگیری تکنیک‌های تحلیل داده‌های کلان، به‌منظور شناسایی الگوها و روندهای موجود در عملکرد؛ این تحلیل‌ها می‌توانند به نمایندگان کمک کرده تا تصمیمات بهتری اتخاذ کنند.	سیستم‌های تحلیل داده‌های کلان ^۱
امکان ارسال و دریافت گزارش‌های آنلاین به‌منظور شفاف‌سازی عملکرد و پاسخ‌گویی به سؤالات نمایندگان؛ این امر می‌تواند شامل گزارش‌های مالی، عملکردی و مدیریتی باشد.	سیستم‌های گزارش‌دهی آنلاین ^۲
برگزاری آزمون‌ها و نظرسنجی‌های آنلاین جهت جمع‌آوری نظرات و بازخوردهای عمومی در مورد عملکرد و طرح‌های اجرایی آن.	آزمون‌های آنلاین و سامانه‌های نظرسنجی‌ها ^۳
استفاده از فناوری‌های مالی نوین و بلاکچین جهت تضمین شفافیت و کاهش فساد در فرایندهای مالی و اجرایی.	فین‌تک و بلاکچین ^۴
برگزاری دوره‌های آموزشی برای نمایندگان درخصوص استفاده از فناوری‌های نوین و افزایش مهارت‌های دیجیتال آنها به‌منظور بهتر استفاده کردن از ابزارهایی که در اختیارشان قرار می‌گیرد.	آموزش و توانمندسازی نمایندگان ^۵
لزوم تنظیم مقررات و سیاست‌هایی خاص برای استفاده از هوش مصنوعی و تنظیم قوانین مربوطه برای تضمین امنیت و حفاظت از داده‌های شخصی و حساس [۱۳].	ایجاد چارچوب‌های قانونی و اخلاقی ^۶

درخصوص سطح بلوغ فناوری‌ها و زیرساخت‌های بیان شده در کشور شایان ذکر است که مسئله دولت الکترونیک و ایجاد زیرساخت‌های مرتبط با شبکه ملی اطلاعات سال‌هاست در کشور مطرح شده و در این زمینه دستگاه‌های مختلف سرمایه‌گذاری‌هایی انجام داده‌اند. با این حال در بسیاری از موارد با مسئله دولت الکترونیک مواجهه‌ای سطحی و شکلی صورت گرفته که این امر منجر به عدم تحقق اهداف مورد انتظار و حتی در مواردی ایجاد بار اضافی برای حاکمیت شده است. با این حال گسترش دسترسی به اینترنت و فضای مجازی در سال‌های اخیر در کشور و فراگیری پلتفرم‌های مبتنی بر این فضا در زندگی عموم شهروندان زمینه‌ساز توجه به پلتفرم‌های ارائه خدمات بخش عمومی به شکل برخط و دسترس پذیر شده است. در این راستا می‌توان به پنجره واحد خدمات دولت و سامانه‌های مرتبط با دستگاه‌های مختلف اشاره کرد. این سامانه‌ها می‌توانند در فراهم‌سازی داشبوردهای نظارتی، سیستم‌های گزارش‌دهی و همچنین آموزش‌های برخط به کار گرفته شوند. بنابراین می‌توان گفت از این منظر، کشور حداقلی از زیرساخت‌های مورد نیاز را تأمین کرده است.

با این حال همچنان سه بحث اصلی در حوزه زیرساخت‌ها نیازمند توجه و سرمایه‌گذاری ویژه در کشور است:

بحث اول، بحث حکمرانی داده و روشن شدن تکلیف مالکیت داده‌های موجود در کشور و همچنین زیرساخت‌های ذخیره‌سازی، تبادل و انتشار داده‌های مورد نیاز در بخش‌های مختلف است.

بحث دوم، توجه به قوانین و مقررات حوزه داده و فضای مجازی در کشور بوده که ضروری است مورد توجه ویژه قرار گیرند تا تضمین‌کننده حفظ حریم خصوصی افراد هم‌زمان با تضمین ملاحظات امنیتی حاکمیت و ملاحظات اقتصادی سرمایه‌گذاران و فعالان این بخش باشد.

1. Big Data Analytics
2. Online Reporting
3. Online Assessments and Surveys
4. Fintech and Blockchain
5. Training and Empowerment of Representatives
6. Establishing Legal and Ethical Frameworks

بحث سوم، امنیت داده و زیرساخت‌های این حوزه است که تحولات سال‌های اخیر نشان داده است که حفره‌های امنیتی مهمی در این زمینه‌ها در کشور وجود دارد که ضروری است پیش از سرمایه‌گذاری و تمرکز امور نظارتی بر هوشمندسازی، چاره‌اندیشی شوند. در این راستا می‌توان اقدام به ایجاد سامانه‌های آزمایشی و مسابقه و رویدادهای نفوذ و هک این سیستم‌ها با هدف شناسایی رخنه‌های احتمالی کرد. ضمناً بلوغ فناوری در بخش عمومی در کشور به علت شرایط و اقتضات این حوزه، بسیار از بخش خصوصی عقب‌تر است. در این زمینه می‌توان از برون‌سپاری سنجیده فعالیت‌های مرتبط با این حوزه که امکان برون‌سپاری دارند در کنار ایجاد شرکت‌های بزرگ و پیش‌رو و معتمد حاکمیت جهت سپردن فعالیت‌هایی که امکان برون‌سپاری به بخش خصوصی ندارند، استفاده کرد.

۶. ابزارهای نظارت پارلمانی هوشمند

ابزارهای هوشمند مختلفی برای اعمال و اجرای نظارت پارلمانی در کشورهای مختلف توسعه یافته‌اند. این ابزارها، ضمن بهبود فرایندهای نظارتی، موجب افزایش شفافیت و کارایی در عملکرد پارلمان می‌شود. در جدول ۷، به این ابزارها و نحوه به کارگیری آنها اشاره شده است:

جدول ۷. ابزارهای نظارت پارلمانی هوشمند [۱۳]

ابزار	شرح عملکرد	نحوه به‌کارگیری
سیستم‌های مدیریت اطلاعات پارلمانی ^۱	این سیستم‌ها به جمع‌آوری و سازمان‌دهی اطلاعات مربوط به قوانین، مصوبات و جلسات پارلمان می‌پردازند.	<ul style="list-style-type: none"> - ثبت و ذخیره‌سازی اطلاعات به‌صورت الکترونیکی، - امکان جستجوی سریع و دسترسی به اطلاعات اسناد و قوانین، - ارائه نمای کلی از فعالیت‌های پارلمان و قوه مجریه.
سیستم‌های تحلیل داده بزرگ ^۲	این ابزارها به تجزیه و تحلیل حجم بالای داده‌های مربوط به فعالیت‌های پارلمان و دولت کمک می‌کنند.	<ul style="list-style-type: none"> - تحلیل الگوهای رفتار دولتی و واکنش‌های عمومی نسبت به قوانین، - شناسایی ناهنجاری‌ها و فقدان شفافیت در اطلاعات مالی و دولتی.
فناوری پردازش زبان طبیعی ^۳	این فناوری به تحلیل متون و مستندات قانونی کمک می‌کند.	<ul style="list-style-type: none"> - استخراج نظرات و بازخوردهای عمومی از گزارش‌ها و نظرسنجی‌ها، - تحلیل کیفیت و محتوای ارائه‌شده توسط نمایندگان و مقامات.

1. PIMS
2. Big Data Analytics
3. NLP

ابزار	شرح عملکرد	نحوه به‌کارگیری
ابزارهای رصد آنلاین ^۱	ابزارهایی که کارایی و عملکرد دولت را در زمان واقعی رصد می‌کنند.	– نظارت بر پروژه‌ها و طرح‌های دولتی به‌صورت آنلاین، – جمع‌آوری بازخورد از کاربران و ذی‌نفعان درباره عملکرد دولت.
پلتفرم‌های مشارکت شهروندی ^۲	پلتفرم‌ها به تسهیل ارتباطات بین پارلمان و شهروندان کمک می‌کنند.	– برگزاری سؤالات و نظرسنجی‌ها برای جمع‌آوری نظرات مردم، – ایجاد فضایی برای پیشنهادهای و انتقادات عمومی [۱۵]
الگوریتم‌های یادگیری ماشین ^۳	الگوریتم‌ها برای شناسایی الگوهای پیچیده در داده‌ها به‌کار می‌روند.	– پیش‌بینی پیامدهای قانونی و تأثیرات اقتصادی، – شناسایی الزامات قانونی با توجه به داده‌های تاریخی و زمینه‌های موجود.
سیستم‌های هوشمند گزارش‌دهی ^۴	ابزارهایی که گزارش‌های هوشمند و جامع درباره فعالیت‌های دولت تولید می‌کنند.	– تولید گزارش‌های تحلیلی و پیش‌بینی برای نمایندگان مجلس، – ارائه اطلاعات به‌روز شده درباره موضوعات مهم و بحرانی.
سامانه‌های شفافیت مالی ^۵	ابزارهایی که به شفاف‌سازی امور مالی دولت می‌پردازند.	– رصد و افشای اطلاعات مالی و بودجه‌ای برای عموم، – تحلیل جریان‌های مالی و شناسایی بودجه‌های ناپایدار یا ناکارآمد.

ابزارهای مذکور براساس اهداف هوشمندسازی حکمرانی که شامل بهره‌مندی از ظرفیت کلان داده‌ها، تسریع و ارتقای کیفیت فرایندها و شفافیت و ارتقای مشارکت عمومی بود، قابل دسته‌بندی هستند و می‌توانند اهدافی را محقق کنند. به‌علاوه هر کدام از ابزارهای مذکور می‌توانند در هوشمندسازی ابعاد مختلف نظارت پارلمانی (نظارت بر دولت، نظارت عمومی شهروندی و نظارت بر مجلس) که در بخش‌های قبل به آنها اشاره شد، کمک‌کننده باشند.

1. Online Monitoring Tools
2. Citizen Engagement Platforms
3. Machine Learning Algorithms
4. Intelligent Reporting Systems
5. Financial Transparency Systems

۷. چالش‌های تحقق نظارت پارلمانی هوشمند

بهره‌مندی از هر فناوری نوین مستلزم طی مسیری است که با چالش‌های مختلفی همراه خواهد بود. در ارتباط با هوشمندسازی نظارت نیز این‌گونه است. از طرفی توجه به زیرساخت‌های مورد نیاز که در بخش‌های قبل به آنها اشاره شد لازم به توجه است. از طرف دیگر مسئله نظارت پارلمانی که غالباً در هم‌تنیده با مسائل پیچیده سیاسی، جناحی و صنفی است، بر پیچیدگی این امر می‌افزاید. در این راستا، در نظرگیری ابعاد و مسائل فنی باید هم‌زمان با در نظرگیری بسترها و بازیگران موجود در صحنه نظارت پارلمانی مدنظر و همچنین شیوه تعاملات و مواجهات ایشان باشد تا بتوان پیشنهادهایی متناسب و قابل پذیرش و اثرگذار ارائه کرد. در جدول ۸، چالش‌های فنی محتمل ذکر شده است:

جدول ۸. چالش‌های استفاده از هوش مصنوعی در نظارت پارلمانی هوشمند [۱۶]

توضیحات	چالش
حفاظت از داده‌های حساس و اطلاعات خصوصی در برابر حملات سایبری و نفوذ.	مسائل امنیتی ^۱
اطمینان از صحت، دقت و کامل بودن داده‌های جمع‌آوری شده برای تحلیل مؤثر و کارآمد.	کیفیت داده‌ها ^۲
تغییر رفتار و فرهنگ سازمانی در برابر پذیرش فناوری‌های نوین.	مقاومت فرهنگی و سازمانی ^۳
تامین منابع مالی و فنی برای توسعه و نگهداری سیستم‌ها و نرم‌افزارها.	لزوم زیرساخت‌های فنی قوی ^۴
ایجاد قوانین و چارچوب‌های حقوقی لازم برای استفاده از هوش مصنوعی در نظارت.	چالش‌های حقوقی و قانونی ^۵
نقص‌ها و محدودیت‌های فناوری‌های موجود که بر عملکرد سیستم‌ها تأثیر می‌گذارد.	محدودیت‌های فناوریانه ^۶
ضعف در گردآوری و یکپارچه‌سازی داده‌های موجود در دستگاه‌های مختلف.	یکپارچه‌سازی داده‌های موجود

مقابله با این معضلات و چالش‌ها به‌طور کلی، مستلزم اتخاذ «**راهبردهای فنی**»، از طریق مجهز کردن فناوری‌های پیشرفته و برقراری زیرساخت‌های منظم و یکپارچه، «**راهبردهای مدیریتی**»، از راه تدوین برنامه‌های مدیریتی جامع، فراهم‌سازی منابع انسانی، تجهیزات و بودجه‌های مورد نیاز پیاده‌سازی و توسعه پارلمان هوشمند و «**راهبردهای فرهنگی**»، با پرورش فرهنگ مشارکت و فرهنگ استفاده از فناوری‌های دیجیتال در فرایندهای قانونگذاری است.

1. Security Issues
2. Data Quality
3. Cultural and Organizational Resistance
4. Strong Technical Infrastructure
5. Legal Challenges
6. Technological Limitations

۸. جمع‌بندی و ارائه پیشنهادها

هوشمندسازی نظارت پارلمانی به هوشمندسازی پارلمان گره خورده و فرایندی پیچیده و چالش برانگیز بوده که نیازمند سرمایه‌گذاری بلندمدت و میان‌مدت در زیرساخت‌های فنی، مدیریت تغییرات سازمانی و توجه به مسائل حقوقی و مبانی اخلاقی است. به‌رغم چالش‌های احتمالی، بهره‌گیری از فناوری‌های نوین مانند سکوها‌های مجازی، علم داده، هوش مصنوعی، زنجیره بلوکی و... می‌تواند تأثیر قابل توجهی در سرعت و دقت تحلیل داده‌ها و افزایش کارایی و بهره‌وری عملکرد پارلمان، شناسایی الگوریتم‌ها، ناهنجاری‌ها و تصمیم‌گیری مبتنی بر داده و ارتقای مردمی‌سازی و مشارکت شهروندی داشته باشد [۱۳].

فرایند هوشمندسازی نظارت پارلمانی، با نظر به آنچه از اصول، اجزا و زیرساخت‌های نظارت هوشمند بیان شد، نیازمند تدوین نقشه راه دقیق و تخصصی است که در گام نخست ضمن شناسایی نیازها و الزامات نظارتی، بررسی بهترین سازوکارها در سایر کشورها و طراحی مدل‌های هوشمند نظارت و تشخیص الگو، مبتنی بر ساختار سیاسی جمهوری اسلامی ایران، به ترسیم مدل مطلوب بپردازد؛ سپس ضمن ایجاد و پیاده‌سازی پایگاه‌های داده و سیستم‌های اطلاعاتی و توسعه نرم‌افزارها و ابزارهای کنترلی به توسعه و تأمین زیرساخت‌های سخت‌افزاری و نرم‌افزاری لازم اهتمام ورزیده؛ پس از آن با اجرای سیستم‌ها در محیط‌های آزمایشی و آزمایش و ارزیابی عملکرد سیستم‌های هوش مصنوعی، نتایج حاصل را به‌منظور دستیابی به الگوی مطلوب، مستمراً مورد بازبینی قرار دهد؛ با تکمیل زیرساخت‌های هوشمند به آموزش کارکنان پارلمان، قوه مجریه و مردم در استفاده از سیستم‌های جدید از طریق برگزاری کارگاه‌ها و سمینارها برای آشنایی با فناوری‌های هوشمند بپردازد؛ به‌منظور ارزیابی اثرگذاری سیستم‌های هوشمند، جمع‌آوری بازخورد از کاربران و ذی‌نفعان و بهینه‌سازی و به‌روزرسانی مستمر سیستم‌ها، سازوکارهای هوشمند را مرتباً مورد نظارت و ارزیابی قرار دهد و در نهایت در راستای توسعه پایدار و بهبود مستمر فناوری‌ها، سامانه‌ها و پلتفرم‌ها، به‌صورت مستمر و مداوم در معرض نوآوری و به‌روزرسانی قرار گیرند تا ضمن حفظ کارایی خود، پاسخ‌گوی نیازهای مبتلابه جامعه باشند [۱۷].

شفافیت، مسئولیت‌پذیری و پاسخ‌گویی لازمه بقای یک نظام سیاسی است. ناکارآمدی یا اشتباه در هر کدام از مراحل قبلی خط‌مشی‌گذاری، خود را در مرحله اجرا نشان خواهد داد. بنابراین ضروری است قوانین یا خط‌مشی‌ها پس از ابلاغ، به شیوه‌ای نظام‌مند، ارزیابی شده و بازخوردهای لازم به خط‌مشی‌گذار و قانونگذار ارائه شود که اهمیت نقش نظارتی مجلس شورای اسلامی را پررنگ می‌کند. بنابر تعریف، تحقیقات ارزیابی یک زیرشاخه جداگانه در علوم خط‌مشی‌گذاری است که بر نتایج مورد نظر و پیامدهای ناخواسته خط‌مشی‌ها تمرکز می‌کند [۱۸]. علاوه بر این، نظارت بر اجرا یکی از مهم‌ترین مراحل قانونگذاری است که نقش مهمی در سازوکار واریسی و تعدیل قوا^۱ در کشور دارد. این سازوکار، پیشنهاد تفکیک قوای حکومتی به قوه مجریه، مقننه و قضائیه را می‌دهد که در قانون اساسی جمهوری اسلامی نیز مورد تأیید قرار گرفته است. در این سازوکار، نظارت‌های قوای سه‌گانه بر یکدیگر متضمن کارکرد صحیح آنها و دنبال کردن منفعت عامه توسط ایشان است. نظارت مجلس شورای اسلامی بر قوه مجریه و سایر نهادهای کشور را می‌توان در این بستر در نظر داشت. علاوه بر این، در بسیاری از مواقع با تغییر شرایط کشور یا تغییرات گسترده جهانی، بسیاری از قوانین مصوب قبلی، کارکرد خود را از دست داده و نیازمند بازنگری خواهند شد. این امر نیز لزوم ارزیابی قوانین و نظارت بر اجرا را بیش از پیش آشکار می‌سازد که مجلس شورای اسلامی در این زمینه نیز نقش حیاتی دارد. در ادبیات خط‌مشی‌گذاری، انواع مدل‌های نظارت و ارزیابی خط‌مشی‌ذیل سه عنوان کلی نظارت و ارزیابی اداری، نظارت و ارزیابی قضایی و نظارت و ارزیابی سیاسی دسته‌بندی شده است [۱۹]. نظارت و ارزیابی اداری توسط نهادهای مربوطه و غالباً توسط خود قوه مجریه صورت می‌گیرد و عمده تمرکز ارزیابی به بهره‌وری، میزان مصرف منابع و خروجی‌های خط‌مشی متمرکز است. برخلاف ارزیابی اداری، نظارت و ارزیابی سیاسی خط‌مشی‌ها تقریباً توسط همه افراد با هر علاقه‌ای به سیاست انجام می‌شود. این نوع ارزیابی، معمولاً نه سازمان یافته هستند

1. Check and Balance

و نه از نظر فنی پیچیده و اغلب به صراحت جانبدارانه و مغرضانه هستند. ارزیابی سیاسی عمدتاً خود را در رأی‌گیری‌ها نشان می‌دهد. نظارت و ارزیابی قضایی نیز متمرکز بر میزان عمل به متن قانون مصوب است.

شهروندان مالکان حقیقی حکومت هستند و دولت و مجلس و سایر نهادهای حاکمیتی که از طریق بودجه عمومی تأمین مالی می‌شوند، در حقیقت و کلای ملت در راستای دستیابی به اهداف عالی آنها و تحقق منفعت عامه هستند. بنابراین هیچ‌کس بهتر از خود شهروندان نمی‌تواند ارزیابی و نظارت موفق و سنجیده‌ای نسبت به عملکرد نهادهای دولتی و اجرایی داشته باشد. البته این امر، مستلزم شهروندانی رشد یافته و آگاه است که علاوه بر تشخیص عملکرد دولت و آینده‌نگری و روشن‌بینی، منافع عامه را بر منافع شخصی ترجیح دهند. این رشد نیز از طریق مشارکت دادن شهروندان در امور مختلف اجتماعی و مدیریتی جامعه و آگاه‌سازی آنها محقق خواهد شد. ارزیابی مشارکتی رویکردی اساساً رابطه‌ای و تعاملی برای ارزیابی است که بر پایه روابط اجتماعی بین ارزیابان و ذی‌نفعان استوار است [۲۰].

بنابراین مشارکت‌دهی شهروندان در ارزیابی عملکرد دستگاه‌های اجرایی که یکی از شئون اصلی مجلس شورای اسلامی است، علاوه بر ارتقای کیفیت، تدقیق ارزیابی‌ها و نظارت‌ها و تسهیل امر دشوار نظارت از طریق تحقق نظارت عمومی، زمینه رشد روزافزون شهروندان را نیز فراهم خواهد کرد. این امر در اصل (۹۰) قانون اساسی کشور به صراحت دیده شده و مجلس شورای اسلامی به‌عنوان بستر و نهاد حاکمیتی متولی آن دانسته شده است.

علاوه بر این، همان‌طور که بیان شد مجلس شورای اسلامی بستر تحقق اراده عمومی در سرنوشت خویش و زمینه‌ساز نقش‌آفرینی عموم مردم در آینده کشور است. از آنجا که اراده عمومی بالاترین شأن را در نظام جمهوری اسلامی که نظامی متکی بر خواست عموم مردم است دارد، در قانون اساسی کشور، هیچ نهادی ناظر بر مجلس شورای اسلامی دیده نشده است. بنابراین نظارت بر مجلس شورای اسلامی و نمایندگان مردم، به خود مجلس واگذار شده که این امر نیز از ابعاد نظارت مجلس شورای اسلامی است. بنابراین می‌توان نظارت مجلس شورای اسلامی را در سه بُعد زیر تقسیم‌بندی کرد:

- ۱) نظارت بر دولت و اجرای قوانین توسط بخش‌های مختلف مجلس (کمیسیون‌ها، هیئت‌رئیس، معاونت نظارت) و دستگاه‌های متبوع (دیوان محاسبات از حیث بودجه و مرکز پژوهش‌ها از حیث تهیه گزارش‌های نظارتی)،
- ۲) بستر ساز نظارت عمومی و شهروندی بر هر کدام از بخش‌های نظام حکمرانی (از طریق کمیسیون اصل (۹۰))،
- ۳) نظارت بر مجلس و نمایندگان (از طریق هیئت عالی نظارت بر رفتار نمایندگان).

بنابراین مقصود از نظارت هوشمند در ادامه گزارش ارتقای تحقق هر کدام از موارد فوق با بهره‌مندی از ظرفیت فناوری اطلاعات و ارتباطات و فناوری‌های نوین خواهد بود.

پیش از ارائه توصیه‌هایی برای هوشمندسازی نظارت پارلمانی در کشور ضروری است براساس تجربیات بین‌المللی و بررسی ادبیات این حوزه، اقتضات اجرایی بیان شده بررسی و با شرایط کشور اعتبارسنجی شود. در این راستا در ادامه به اصول به کارگیری ابزارهای هوشمند، زیرساخت‌های مورد نیاز، ابزارهای نظارت هوشمند پارلمانی و چالش‌های احتمالی هوشمندسازی نظارت پارلمانی اشاره خواهد شد.

جدول ۹. مراحل طراحی فرایند هوشمندسازی نظارت پارلمانی [۱۲]

مرحله	اقدام
تحلیل و تبیین وضعیت فعلی	ارزیابی زیرساخت‌ها: بررسی وضعیت فعلی زیرساخت‌های فناوری و اطلاعات، اعم از شبکه‌ها، سیستم‌ها و داده‌های موجود و ارتباط بین سیستم‌ها به جهت انتقال داده‌ها.
	تعیین نیازها: شناسایی نیازها و الزامات سازمان‌ها و شهروندان از دولت.
	شناسایی نقاط ضعف و فرصت‌ها: تحلیل نقاط ضعف کنونی و فرصت‌های بهبود از طریق فناوری.
تدوین چشم‌انداز و استراتژی	ترسیم نقشه راه: طراحی یک نقشه راه جامع برای پیاده‌سازی برنامه‌های هوشمندسازی با جزئیات زمانی و تخصیص منابع.
	تعیین اهداف و مقاصد: تعریف اولویت‌ها و اهداف هوشمندسازی دولت بر اساس نیازها و فرصت‌ها.
طراحی فرایند	طراحی فرایندها و سیستم‌ها: طراحی فرایندهای جدید و تجدیدنظر در فرایندهای موجود با استفاده از فناوری‌های نوین مانند هوش مصنوعی.
	ایجاد استانداردها و قواعد: تدوین استانداردها و پروتکل‌هایی برای تضمین یکپارچگی و امنیت سیستم‌ها.
	تدوین چارچوب حقوقی و قانونی برای نظام‌مند و منضبط کردن استفاده از هوش مصنوعی، امنیت داده‌ها، حفاظت از حریم شخصی و دسترسی عادلانه به اطلاعات.
پیاده‌سازی و اجرا	ایجاد زیرساخت‌های فنی قوی: نصب و راه‌اندازی زیرساخت‌های فنی لازم برای پشتیبانی از خدمات و سیستم‌های جدید.
	توسعه و آزمایش نرم‌افزارها: توسعه نرم‌افزارها و سیستم‌های کاربردی و انجام آزمایش‌های لازم برای اطمینان از عملکرد صحیح آنها.
مدیریت فرهنگی- اجتماعی تغییر و آموزش	جلب مشارکت کارکنان: آموزش کارکنان دولتی برای استفاده از ابزارها و سیستم‌های جدید و آماده‌سازی سازمان‌ها برای پذیرش تغییرات.
	اطلاع‌رسانی به شهروندان: افزایش آگاهی شهروندان در مورد خدمات دیجیتال جدید و چگونگی استفاده از آنها.
نظارت و ارزیابی	ارزیابی عملکرد: پایش و ارزیابی عملکرد سیستم‌ها و خدمات جدید برای تضمین تطابق با اهداف تعیین‌شده.
	بهبود مستمر: استفاده از بازخوردهای کاربران و تجزیه و تحلیل داده‌ها برای بهبود و بازبینی مستمر خدمات و فرایندها.

مرحله	اقدام
توسعه پایدار و بهبود مستمر	بهرورسانی فناوری‌ها: به‌روزرسانی مداوم فناوری‌ها و شیوه‌های کار برای انعطاف‌پذیری در مقابل تغییرات محیطی و نیازها.
	نوآوری، تحقیق و توسعه: سرمایه‌گذاری در تحقیق و توسعه برای شناسایی راهکارهای نوآورانه و بهره‌گیری از آنها در خدمات دولتی.

منابع و مآخذ

- [۱] تقوا، محمدرضا و تقوی فرد، محمد تقی و معینی، علی (۱۳۹۶)؛ «مدلی برای دولت هوشمند: تبیین ابعاد دولت هوشمند با استفاده از روش فراترکیب»، فصلنامه مطالعات مدیریت کسب و کار هوشمند، شماره ۲۱.
- [2] Howard, R., & Maio, A. D. (2013). "Hype cycle for smart government".
- [3] OECD. (2020). Digital Government Review of Norway: Boosting the Digital Transformation of the Public Sector.
- [4] Cabinet Office Department for Science, Innovation & Technology (2024), "Use of artificial intelligence in government". The National Audit Office (NAO).
- [5] von Lucke, Jörn and F. F. (2023), "Fields of Application for Artificial Intelligence in Parliaments". The Open Government Institute and Hellenic Parliament Zeppelin University Friedrichshafen, Germany.
- [6] von Lucke, Jörn, E. E. j (2022), "Using Artificial Intelligence for Legislation - Thinking About and Selecting Realistic Topics". International Conference EGOV-CeDEM-ePart.
- [7] Montoya, Daniel and R. A. (2020), "The use of artificial intelligence by government: parliamentary and legal issues". NSW Parliamentary Research Service.
- [8] Pelizzo, R., & Stapenhurst, R. (2004). "Tools for parliamentary oversight: A comparative study of 88 national parliaments". World Bank.
- [9] Verheijen, T., & Li, L. (2018). Digitizing the Legislative Process in Europe: Experiences and Future Perspectives. Journal of Legislative Studies.
- [10] Verheijen, T., & Li, L. (2018). Digitizing the Legislative Process in Europe: Experiences and Future Perspectives. Journal of Legislative Studies.
- [11] Pew Research Center. (2021). The Role of Digital Technology in Political Participation.
- [12] Fitsilis, Fotios & L.J. & D.F. (2024). "Guidelines for AI in Parliaments". Westminster Foundation for Democracy
- [13] United Nations. (2019). The Role of Digital Technologies in Enhancing the Role of Parliament in Governance
- [14] Brown, A., & Green, L. (2019). The Impact of Digital Tools on Legislative Processes: A Comparative Analysis. International Journal of e-Government Research.
- [15] Kim, P. S., & Kim, J. (2021). A Study on the Role of Artificial Intelligence in Legislative Decision-Making: Comparative Analysis. Government Information Quarterly
- [16] Cottam, M. (2018). The Role of Information Technology in the Legislative Process: A Comparison of Eu-

ropean Legislatures. European Journal of Political Research.

[17] European Union. (2022). Smart Parliaments in the 21st Century: Enhancing Governance through Technology. Brussels: EU Publications

[18] W. Jann and K. Wegrich, "Theories of the Policy Cycle," in Handbook of public policy Analysis, Taylor & Francis, 2007, pp. 43-62

[19] M. Ramesh, M. Howlett and A. Perl, Studying Public Policy, Oxford University Press, 2020.

[20] J. A. Chouinard, "The Case for Participatory Evaluation in an Era of Accountability," American Journal of Evaluation,, vol. 34, no. 2, pp. 237-253, 2013.

گزیده سیاستی

در این مطالعه رویکردها و ابزارهای نظارت هوشمند مورد بررسی قرار گرفته و پیشنهادهایی برای ارتقای ظرفیت‌های نظارتی مجلس شورای اسلامی ارائه شده است.

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

تهران، خیابان پاسداران، روبروی پارک نیاوران (ضلع جنوبی، پلاک ۸۰۲)

تلفن: ۷۵۱۸۳۰۰۰ صندوق پستی: ۱۵۸۷۵-۵۸۵۵ پست الکترونیک: mrc@majles.ir

وبسایت: rc.majles.ir